

Žarka Svirčev

SVE ONO ŠTO JE BIO, NJEGOVIH STOTINU ŽIVOTA

(Mirko Magarašević: *Jovan Hristić izbliza*, Službeni glasnik, Beograd, 2010)

Svojevremeno proglašena „smrt autora“ znatno je smanjila produkciju biografskih istraživanja na studijama književnosti. Međutim, evidentan je procvat biografskog u „kulturi amaterizma“ u kojoj dominira senzacionalizam, kult indiskrecije i komercijalizacije intime. Stoga je knjiga Mirka Magaraševića *Jovan Hristić izbliza* od višestrukog značaja. Sa jedne strane, ona je, kao produžnica tradicije „sudbina i ljudi“, valjan odgovor književnoistraživačkom skepticizmu po pitanju biografskog (pozitivističkog) polazišta, a sa druge strane, svojevrsna revitalizacija samog žanra, to jest podsetnik na temu biografija i uzorna ličnost.

Jovan Hristić izbliza je više od biografije u klasičnom (žanrovskom) smislu. Pored esejističkog prosedea biografski koncipiranog (esej-portret), prevashodno zainteresovanog za Hristićev intelektualni profil, istovremeno je i skup studija posvećenih istraživanjima Hristićeve poezije, esejistike i prevodilačkog rada. Takođe, pojedina sećanja iz zajedničkog života novelistički su oblikovana. Naposletku, poigramo li se sa idejom o Platonu-romanopiscu, Magaraševićeva knjiga bi se mogla smestiti i u kontekst dijaloškog romana čiji je „siže“ stvaralački agon savremenog Odiseja (sa sabesednicima, vremenom, tekstovima). Razgranatost je uslovljena samom renesansnom ličnošću Jovana Hristića. Podnaslovna odrednica *Portret jednog prijateljstva* upućuje na prisustvo Drugog, to jest i na njegovo autobiografsko otvaranje kroz izmirenje povesti i is-povesti. Dakle, paralelno sa Hristićevim likom (likovima) osvetljava se i Magarašević biograf, i hroničar, i hermeneutičar, i (uvek) pesnik kroz kongenijalno tumačenje Hristićevog stvaralaštva, intimistički spomenar svakodnevice, putopisne beleške, privatne miteme, kritičku vivisekciju stvarnosti (titoističke i miloševićevske), meditativan ton pomešan sa ostrim tonovima invektiva upućenih uvek vitalnoj palanci i njenoj filozofiji, nostalgiju koja odaje pravobeogradski „diskretan šarm buržoazije“. Kompozicioni princip samo se u grubim crtama može označiti. Poglavlja se nižu po hronološkom principu (od upoznavanja Magaraševića i Hristića 1967. godine do Hristićeve smrti, to jest vremena protekle decenije) uz preplitanje anticipacija i retrospekcija, a međusobno su istovremeno i tematski povezana.

Sa više strana je Magarašević pristupio Hristiću kako bi došao do srži njegove biografije, odnosno, rečima samog Hristića, do „onoga što filozofi zovu egzistencija, do osnovnih odrednica i motiva od kojih je načinjen jedan život“. Autor je pronicljivo i nadahnuto opisivao Hristićev mediteranski senzibilitet dosledan „pomorskim idealima“ (čestitost i iskrenost, proći kroz život sa moralnom čvrstinom i dostojanstvom kao jedinim zabranama od

očaja) koji su oblikovali pregnuća i kapetana Roberta Skota i Džozefa Konrada, čiji je Hristić poštovalac i duhovni srodnik. Misaona linija na kojoj su Dekart, Paskal, Vitgenštajn i Hristić otkriva svoj zajednički imenitelj u „filozofiji ćutanja“ (osluškiivanje prisustva stvari u njihovom odsustvu), koja je rečima autora nedovoljno promišljena u slučaju Jovana Hristića. Oslanjajući se na Hristićeve tekstove *Sudbina jezika* i Čehov, *dramski pisac*, kao i na lično poznanstvo autor „filozofiju ćutanja“ istovremeno razume i kao suprotstavljanje „epohi brbljanja“, refleks visoke učenosti, plod meditativno-melanholičnog karaktera i strategiju odbrambenog mehanizma. Antipodni pol Hristićeve „filozofije ćutanja“ je „filozofija uživanja“ koja se ogleda u doživljaju ispunjenog odsustva, odnosno odsustva kao prisustva, a koja je imanentna Hristićevoj poznoj prozi, esejima objedinjenim pod naslovom *Profesor matematike i drugi eseji* i studiji posvećenoj dramskom stvaralaštvu Čehova.

Magarašević je u segmentima posvećenim Hristićevom eseju promišljao, nalazeći uporište u *Oblicima moderne književnosti*, njegove poglede na morfologiju i sudbinu esaja, jezik i stil njegove esejistike. Posebna pažnja posvećena je Hristićevoj koncepciji jezika koja ističe njegovo posredništvo između pojava i nas tako što „rasvetljava“ smisao i značenje pojava i događaja, dakle, potpunije i prisnije osvajanje značenja i smisla. Autor je Hristića, izuzetnog poznavaooca evropskog esaja, locirao na „najlucidniju liniju evropskog mišljenja“ čije su izdanice Dekart, Montenj, Kami, između ostalih. U domaćem kontekstu njegova esejistika nastavlja tradicijsku vertikalnu Isidore Sekulić i Milana Kašanina.

Hristićevu poeziju Magarašević je u više navrata tematizovao, tumačio i visoko vrednovao. Osvetlio je istorijsku i moralnu svest pesnika u dijahronoj ravni. Od visokog skepticizma u ranoj poeziji, duha otpora „sažetog u metafori utemeljenosti građanske svesti“ preko „kamijevske svesti“ o neporecivom apsurdnom i nesporazumu u zreloj fazi, do sterijske lucidnosti, „kjerkegorovske *Bolesti na smrt* i stoičke pomirenosti“ u poznoj fazi. Topos preplitanja mitskih sadržaja i elemenata efemerne stvarnosti obeležava Hristićevo poetsko stvaralaštvo. Mediteranskoj metafizici Hristićevoj Magarašević je pristupio preko poeme *Mezzogirno* u sazvučju sa *Mediteranskim inspiracijama* Pola Valerija. Korene Hristićeve fascinacije morem, njegovim „duševnim i poetičkim pokretačem“, nalazi u kosmologiji predsokratovaca i Parmenidovom učenju. More miri suprotnosti, ono je „viši duhovni izazov, ali istovremeno i argonautski put avanture čulnosti“. Jedini prostor u kojem je, rečima autora inače emocionalno uzdržljiv Hristić, dozvoljavao sebi da se preda zanosu. Pored mitsko-antičkog pola imaginacije i mediteranskog, Magarašević je mapirao i „urbani ton i urbanu sudbinu“. Na dekirikovskoj pozornici Magarašević, razmatrajući Hristićevu ranu poeziju i docnije „Tri pesme o pokorenju gradu“, u poetskim prikazima poniženo otuđenog urbanog sveta uočava karakteristike do sada netematizovane i poziva na novi pravac u tumačenju Hristićevih stihova koji svedoče o kritičkom stavu prema beznađu i nemoći eksploatisanih i manipulisanih na širem urbanom horizontu totalitarne savremenosti. Magaraševićev prikaz recepcije Hristićeve poezije i njegova interpretativna ishodišta predstavljaju neizostavnu bibliografsku referencu u budućim istraživanjima.

U uvodnoj reči koja stoji *namesto predgovora*, autor ističe svojevrsnu esenciju esaja sa-branih oko Hristićevog lika, napominjući da „svedočenja teku pod svetlošću uvažavanja onih sadržaja koje našim životima daruje i vrlo ljudska i naglašeno stvaralačka strana nečijeg postojanja“. U okruženju Hristićevog profila autor će sabrati i vina koja je voleo, rodoslovne

veze, pisce koje je čitao i prevodio, gradove o kojima je sanjao, planine koje je osvajao, biblioteke u kojima je boravio, i posvete koje je ispisivao. Pogotovo je na poetici posveta Magarašević insistirao. Posvete koje mu je Hristić ispisivao poslužile su kao predložak za čitave mini karakterološke studije (o Hristićevoj skromnosti, duhovitosti, (samo)ironičnosti, stoicizmu, skepticizmu, duhovnoj uzvišenosti i hrabrosti, paradoksima itd). Neupućenom je očigledno da su one plod doživljenog iskustva i ličnih sećanja, te da više figuriraju kao motivacioni impuls, jer van konteksta koji podrazumeva lični kontakt ostaju tek konvencionalne posvete. Ovu studiju je, u krajnjoj liniji, i pisao *belletrist* veran imaginaciji i u dosluhu sa metaforom, a ne *scholar* privržen cerebralnoj metodologiji. Dodatna zanimljivost prikupljenih i hronološki posloženih posveta je njihova semantička sličnost sa fotografskim albumom. Svaka od njih korespondira sa fotografskim snimkom, isečkom iz života u kojem se prepliću fantazija i sećanje, a njihovo tumačenje predstavlja potragu za identitetom, rekonstrukciju proživljene istorije i davanje smisla ličnim životima. U organizaciji posveta prepoznatljiv je princip fotografskog jezika koji se ogleda u naporu da se u sveopštoj rascepanosti, čije su fotografije (posvete) fragmenti, nađe zajedničko načelo sabiranjem oko jedne žiže, a ta žiža jesu permanentne karakterne crte Jovana Hristića, njegovi egzistencijalni motivi i percepcija sveta i ljudi. U korespondenciji sa ovom težnjom otvara nam se šire značenjsko polje epigrafa preuzetog iz već spominjanog eseja o biografiji, u kojem Hristić, pozivajući se na Hakslijev uvid da samo u romanu sve stvari imaju smisla, utvrđuje da naše očekivanje da život onih čije biografije čitamo mora biti skladan koliko i život junaka klasičnog romana biva iznevereno, očekivanje „da stvaranje mora da dâ neki unutarnji smisao svim činjenicama života i da ih ozari svetlošću koja će ih pretvoriti u celinu kojoj je ono i središte i vrhunac“ demantuje sam život koji se kreće različitim, nepredvidivim, nepovezanim putevima. Kao i u slučaju životopisa Jovana Hristića. Uprkos tome, uočljiv je Magaraševićev napor da popuni pukotine smisla, ospori koincidencije, (naizgled) nemotivisane činove i postupke da razume, da pruži homogene konture jednoj egzistenciji. Uočljivo je i breme koje nanosi svest o nemogućnosti istog i (neminovno) pristajanje na mozaičnost kao autentičan modus bitisanja, prihvatanje dijalektike sopstva koja se ne razrešava, nego se održava u stalnoj napetosti suprotstavljenih polova.

Magarašević je pokazao mnoge vrline biografa. Pojedininim je samo težio. Jedna od njih se ogleda u stavu, rečima Hristića, da „vrlina biografa nije samo u hrabrosti ... u tome da osete tajnu jednog života koju nikada nećemo otkriti, da nam pokažu ne dokle se može ići – što manje ili više svi znamo – nego gde se mora stati“. U uvodnoj reči autor je ograničio svoj delokrug rekavši da rukopis „ide samo do određene granice i da zastaje pred onim mestima gde sagovornički domen zalazi u svet pune intimnosti ili gde element lične nevolje i tragičnosti zamiče u senku i tone u najdublju ličnu tamu“. Međutim, u poslednjim zapisima (poglavljima) autorske intervencije idu i neprimereno dalje. U osvrtu na poslednju deceniju Hristićevog života, to jest u pokušaju da odgonetne njegov preobražaj, bilo bi sasvim dovoljno da se zadovolji uvidom kako se Čehovljev *Šampanjac* mogao desiti svakome. Ovako, neupućenom čitaocu (bez potrebe da to i bude na ovom nivou, to jest u ovoj materiji) ostaje da domisli da li je napasletku dekartovca savladao *Spiritus malleus*, ili je podlegao uticaju pseudoprijatelja, ili je platio danak politeizmu, ili su i njega poslovično oborile devedesete. Takođe, kritički stav bi sadržao dovoljno oštine da se zadržao na kon-

stataciji da je preobražaj posledica izneveravanja „antičkog i eliotovskog ideala duhovne skladnosti“, bez dodatnog referisanja ko se sve u čaršiji tome načudio, pri tome još predočavajući društveni i titularni status onih koji su se zgražavali. Izraženi smisao za selekciju bitnog od nebitnog, istančan odabir plastičnog detalja koji sažima celinu ili opštost, poštovanje najintimnije privatnosti u poslednjim poglavljima podlegli su emocionalnim naletima i nabojem.

Studiju zatvara esej *Kratak pogled na prijateljstvo*. Magarašević dvostruko postavlja ovu temu, posmatrajući prijateljstvo kao fenomen, ali i promišljajući sopstveno prijateljstvo sa Jovanom Hristićem, njegov smisao i suštinu, što je na neki način i lajtmotiv svih eseja. Na posletku, ova knjiga je i motivisana iskrenim i dubokim prijateljstvom, ona mu je omaž, kao i pohvala svakom prijateljstvu lišenom interesnih i uskogrudih ciljeva.

Pišući u jednom poglavlju o Hristićevoj *Elegiji o antikvarnici*, Magarašević je izrazio uverenje da Hristićeve knjige neće zadesiti sudbina knjiga zatočenih na rafovima antikvarnica, nikome potrebnih. Magaraševiću knjigu *Jovan Hristić izbliza*, takođe, ne očekuje sudbina knjiga namenjenih antikvarnicama. Zaslugom biografata, ali i biografisanog.